

ΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ *

Υ Π Ο

PETER MEINHOLD - KIEL

Τὸ πρόβλημα τῆς ἱστορίας θέτει ὁ Ἰγνάτιος ἔνθεν μὲν ἐν ὄψει τοῦ Γνωστικισμοῦ, ἔνθεν δὲ ἕνεκα τῶν διαμαχῶν πρὸς τοὺς Ἰουδαϊζόντας τῆς Μαγνησίας καὶ Φιλαδελφείας¹. Αἱ διαμάχαι αὗται θέτουν τὸ πρόβλημα τῆς ὑποχρεωτικότητος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ νόμου διὰ τοὺς χριστιανούς. Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἰγνατίου παράγουν τὸν Ἰουδαϊσμόν των ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. «Ἐὰν δέ τις», πρέπει νὰ εἴπῃ ὁ Ἰγνάτιος εἰς τοὺς Φιλαδελφεῖς², «Ἰουδαϊσμόν ἐρμηνεύσῃ ὑμῖν, μὴ ἀκούετε αὐτοῦ». Οἱ ἀντίπαλοι Ἰουδαῖστοι τῆς Μαγνησίας βασιζοῦν τὸν Ἰουδαϊσμόν των ἐπὶ τινος ἐρμηνείας τῶν προφητῶν. Ἐνεκα τούτου τὸ πρόβλημα τῆς ὑποχρεωτικότητος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ νόμου διὰ τοὺς χριστιανούς ἀνάγεται εἰς τὸ εὐρύτερον πρόβλημα τῆς ὀρθῆς κατανοήσεως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θεωρήσεως τῆς ἱστορικῆς σχέσεως Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ. Τὸ ἱστοριοθεολογικὸν πρόβλημα εἶναι, ἐὰν ἀποδίδεται εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἱστορίαν αὐθεντικὴ σημασία διὰ τὸν Χριστιανισμόν, ἐκ τοῦ ὁποίου προβλήματος ἐξαρτᾶται ἡ λύσις τῶν πρακτικῶν προβλημάτων τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Ὁ Ἰγνάτιος ἀποκρούει τοὺς Ἰουδαϊζόντας μὲ τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀποτελεῖ βασικῶς τὴν ὑπέρβασιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Εἰς τὴν διαπίστωσιν ταύτην καταλήγει ὁ Ἰγνάτιος τῇ βοηθειᾷ ἱστορικῆς τινος ἐρμηνείας. Εἰς τὴν βάσιν τῆς ἐρμηνείας ταύτης κεῖνται αἱ κατηγορίαι, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἀναπτυσσομένη Ἐκκλησία ἐξέφρασε τὴν σχέσιν της πρὸς τὸ Ἰουδαϊκὸν παρελθόν, ἥτοι αἱ ἱστοριοθεολογικαὶ κατηγορίαι τῆς προφητείας καὶ πληρώσεως³. Ὁ Ἰγνάτιος, ἂν καὶ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους ἐπαναλαμβάνῃ συχνάκις γενικὰς χριστιανικὰς σκέψεις, παρέσχεν εἰς τὴν χριστιανικὴν ἱστορικὴν συνείδησιν, ὡς

* Ἡ παρούσα διάλεξις ἐδόθη εἰς τὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης. Διὰ τὴν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ μετάφρασιν ταύτης ἐκφράζομεν θερμὰς εὐχαριστίας εἰς τὴν δρᾶ διδάκτορα Νικολίτσαν Γεωργοπούλου.

1. Πρβλ. P. Meinhold, Die Ethik des Ignatius von Antiochien, ἐν: Altaner-Festschrift (Hist. Ib. 77, 1958, σ. 50 ἐξ. — Schweigende Bischöfe, ἐν: Festgabe Joseph Lortz 7, τ. 2 Baden — Baden 1958, 467-490. — Pneumatiker, Episkope, Märtyrer. Zur Deutung der Selbstaussagen des Ignatius von Antiochien, ἐν Saeculum 14, 1963, 308-324.

2. Φιλαδ. 6 1: «Ἐὰν δέ τις Ἰουδαϊσμόν ἐρμηνεύσῃ ὑμῖν, μὴ ἀκούετε αὐτοῦ».

3. Πρβλ. P. Meinhold, Geschichte oder kirchlichen Historiographie, τ. 1, Freiburg 1967, σ. 36 ἐξ.

αὕτη ἐξεφράζετο ἔναντι τοῦ 'Ιουδαϊσμοῦ, σαφῆ στάσιν, μὴ ἀπαντῶσαν εἰς τοὺς λοιποὺς ἀποστολικούς πατέρας. Εἰς τὸν 'Ιγνάτιον ἀπαντᾷ ἡ χαρακτηριστικὴ διατύπωσις τῶν τὴν χριστιανικὴν ἱστορικὴν ἀξίωσιν φερουσῶν ἰδεῶν, αἵτινες εἶναι συγχρόνως σημαντικαὶ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἱστορικῆς του τοποθετήσεως. Εἰς τὰς ἰδέας ταύτας κείται ἡ προβαθμὶς τῆς Θεολογίας τῆς ἱστορίας τοῦ 'Ιουστίνου.

'Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σχήματος προφητείας καὶ πληρώσεως, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἐρμηνεύεται ἡ σχέσις 'Ιουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, ἐγκειται εἰς τὴν προϋπόθεσιν τοῦ ἐνιαίου τῆς περὶ Θεοῦ ἰδέας. Ὑπάρχει εἰς Θεός, ὅστις δρᾷ εἰς τὸ ἰουδαϊκὸν παρελθόν, ὡς καὶ εἰς τὸ χριστιανικὸν παρόν. Ὁ Θεὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἦτοι τοῦ 'Ιουδαϊσμοῦ, καὶ ὁ Θεὸς τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ δὲν δύνανται νὰ κατανοηθοῦν ὡς δύο διαφορετικοὶ Θεοί. Πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ, περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, ὅπερ ἀπεκαλύφθη ἐν συνεχεῖ ἐξελίξει ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊκοῦ παρελθόντος ἕως τῆς πλήρους του ἀποκαλύψεως εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἡ περὶ Θεοῦ αὕτη ἰδέα καθιστᾷ δυνατὴν τὴν κατανόησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς τῆς ὑπερβάσεως τοῦ 'Ιουδαϊσμοῦ, ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατευθυνομένης ἐξελίξεως. Οὕτως ὁ 'Ιουδαϊσμός δύναται νὰ κατανοηθῆ ὡς «προφητεία» καὶ ὁ Χριστιανισμὸς ὡς «πλήρωσις». Ὁ 'Ιουδαϊσμός εὐρίσκεται ἐν ἱστορικῇ ἐξελίξει ἔναντι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ εὐρίσκει τὴν πλήρωσίν του.

'Ἡ προϋπόθεσις τοῦ Μαρκίωνος, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ εἶναι «τελείως διαφορετικός» τοῦ Θεοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἦτοι τοῦ 'Ιουδαϊσμοῦ, ἔχει ὡς ἀναγκαίαν ἀκολουθίαν τὴν ἄρνησιν τῆς ἱστορικῆς σχέσεως 'Ιουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ⁴. Εἰς τὸν Μαρκίωνα ἀπαντᾷ ἡ ριζοσπαστικὴ ἀντίληψις τοῦ νέου χριστιανικοῦ αἰῶνος, ὅστις εἶναι βασικῶς νέος καὶ διαφορετικός ἔναντι τοῦ παρελθόντος ἰουδαϊκοῦ αἰῶνος. Ἡ χριστιανικὴ πίστις δὲν ἐμφανίζεται εἰς τὰς παρελθούσας ἰουδαϊκὰς ἐποχάς. Τὸ σχῆμα προφητείας καὶ πληρώσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἱστορικὴν συνεξάρτησιν 'Ιουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ δὲν ἔχει ἰσχύν. Ἡ τὴν ἱστορίαν ἀρνούμενη γνῶσις μὲ τὴν ἀπόρριψιν τοῦ ἰουδαϊκοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἄνευ πνεύματος Παλαιᾶς Διαθήκης δὲν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ θετικὴν σχέσιν πρὸς τὸν 'Ιουδαϊσμόν, ἔναντι τοῦ ὁποίου αἰσθάνεται αὕτη ἐαυτὴν ὡς θρησκείαν ὑπερτέραν⁵.

Λίαν ἐνωρὶς ὑφίσταται μεθοδικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ ἱστορικοῦ σχήματος προφητείας καὶ πληρώσεως, τοῦ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πραγματοποιηθέντος ἀγιαστικοῦ ἔργου καὶ τοῦ παλαιοδιαθηκικοῦ ὕλικου.⁶ Τὸ γεγονός τοῦτο ἀποκαλύπτει συ-

4. E. C. Blakman, Marcion and his influence, London 1949, καὶ W. Bauer, Rechtgläubigkeit und Ketzerei im ältesten Christentum, 2 έκδ., Tübingen 1964, σ. 135 ἐξ. καὶ σ. 224 ἐξ.

5. Πρβλ. A. Lietzmann, Geschichte der Alten Kirche I, Berlin-Leipzig 1932, σ. 274 ἐξ. καὶ σ. 298 ἐξ.

στηματικῶς καὶ ἐν μέρει πᾶν ὅ,τι συνέβη εἰς τὴν χριστιανικὴν σωτηριολογικὴν ἐποχὴν, δυνάμενον νὰ κατανοηθῆ ὡς πλήρως τῶν εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὑπαρχουσῶν προφητειῶν. Ἐνῶ τὸ ἐν λόγῳ σχῆμα προέρχεται ἐκ τῆς ἀρχῆς: «Ἐ π λ ῥ ὅ θ η ὅ,τι ἐγράφη», ἀποκαλύπτει τοῦτο τὸ καινὸν νόημα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἥτις ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐπερχομένην τελείωσιν. Οὕτως αἱ Γραφαί, ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, δὲν καθορῶνται πλέον ὑπὸ Ἰουδαϊκόν, ἀλλ' ὑπὸ χριστιανικόν πρῶσμα. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη δὲν ἔχει ἀξίαν καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ἐρμηνεύει τὰ ἐπερχόμενα χριστιανικὰ σωτηριολογικὰ γεγονότα. Αὕτη δὲν εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, διότι τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατανοηθῆ ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύεται ἐπὶ τῆ βάσει τῶν σωτηριολογικῶν ἀληθειῶν. Οἱ συγγραφεῖς του προεῖδον τὴν μελλοντικὴν πλήρωσιν πάντων τῶν λόγων του, ἥτις ἐπῆλθε μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἔνεκα τούτου δύνανται οὗτοι νὰ κατανοηθοῦν μόνον ἐπὶ τῆ βάσει τῆς πληρώσεως ταύτης. Ἡ ἀληθὴς κατανόησις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης δύναται νὰ εἶναι μόνον ἡ χριστιανικὴ καὶ οὐχὶ ἡ Ἰουδαϊκὴ, ἥτοι ἡ πνευματικὴ καὶ οὐχὶ ἡ ἱστορικοφιλολογικὴ. Οἱ θεσμοὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας πρέπει νὰ ἀξιολογηθοῦν μόνον ὡς σκιά, τύπος καὶ προεικόνισμα τῆς χριστιανικῆς σωτηριολογίας, ὡς τοῦτο γίνεται προφανῶς εἰς τινὰς παραλληλισμούς.

Αἱ πρακτικαὶ ἀκολουθίαι τῆς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκτεθείσης ἱστορικῆς συνεξαρτήσεως Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ ἀπολήγουν εἰς δύο ἀλλήλας ἀποκλειούσας κατευθύνσεις. Οὕτω καταλήγομεν εἰς τινὰ ριζοσπαστικὴν ἀρνησιν τῶν θεσμῶν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας ὡς τύπων ζωῆς διὰ τοὺς χριστιανούς. Ἡ Ἰουδαϊκὴ σωτηριολογία φέρει ἐν ἑαυτῇ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ παροδικοῦ. Ἡ ἐμφάνισις ὅμως ἐνὸς νέου χριστιανικοῦ αἰῶνος με ἰδίας θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις ἀποτελεῖ τὴν ὑπέρβασιν ταύτης. Αὕτη φέρει ἀπλῶς σχετικὴν καὶ παιδαγωγικὴν ἀξίαν. Αὕτη πρέπει νὰ ἰσχύη ὡς «τύπος» ἢ «σκιά» τῶν χριστιανικῶν σωτηριολογικῶν ἀρχῶν καὶ τρόπων ζωῆς. Τὴν κρίσιν ταύτην περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὡς πρὸς τὴν πρακτικὴν του σημασίαν διὰ τοὺς χριστιανούς ἐξέφρασεν ἐντόνως πρῶτος ὁ Παῦλος⁷. Οἱ ἐξ ἔθνῶν χριστιανικοὶ κύκλοι ἠκολούθησαν ἐν προκειμένῳ τὸν Παῦλον.

Εἰς ἄλλας περιπτώσεις αἱ πρακτικαὶ συνέπειαι ἐκ τῆς ἱστορικῶς θεμελιωθείσης σχέσεως Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ κεῖνται εἰς τὴν διατήρησιν ὠρισμένων Ἰουδαϊκῶν συνηθειῶν ὑποχρεωτικῶν διὰ τοὺς χριστιανούς, διότι ὁ Ἰουδαϊσμός καθορᾶται ὡς ἡ προβαθμὶς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅθεν ὠρισμένοι βασικῆς σπουδαιότητος Ἰουδαϊκοὶ θεσμοὶ δὲν ἔχουν σχετικὴν, ἀλλὰ

6. Πρβλ. J. Klevinghaus, Die theologische Stellung der Apostolischen Väter zur alttestamentlichen Offenbarung, Gütersloh 1948, καὶ C. Goppelt, Christentum und Iudentum im ersten und weiten Jahrhundert, Gütersloh 1954.

7. A. Rödter, Die Geschichtstheologie des Apostels Paulus, Speyer 1938. K. H. Schelke, Paulus - Lehrer der Väter, Düsseldorf 1956.

διαρκῆ ἀξίαν, ὡς ἱστορικῶς δοθεῖσαι διόδοι πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Τὴν γραμμὴν ταύτην ἠκολούθησαν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Παῦλον, κατὰ πρῶτον ὁ Ἰάκωβος, μετὰξὺ τῶν δύο δὲ τούτων αἰωρούμενος ὁ Πέτρος καὶ μετ' αὐτῶν οἱ Ἰουδαῖο-χριστιανικοὶ κύκλοι⁸.

Ἡ διαμάχη τοῦ Ἰγνατίου πρὸς τὸν Ἰουδαϊζόντα Χριστιανισμόν τῆς Μαγνησίας καὶ Φιλαδελφείας προέρχεται ἐκ τοῦ πρακτικοῦ προβλήματος περὶ τῆς ἰσχύος τῶν Ἰουδαϊκῶν τρόπων ζωῆς διὰ τοὺς χριστιανούς. Αὕτη διευρύνεται κατόπιν ἀναγκαστικῶς εἰς ἱστορικοθεολογικὴν ἀπόδειξιν διὰ τὴν ὑπέρβασιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἰγνάτιος ἐλέγχει τοὺς ἀντιπάλους του, ὅτι οὗτοι ἀπαιτοῦν ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς των «μίαν σύμφωνον πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν ζωὴν»⁹. Ἡ θέσις τοῦ Ἰγνατίου εἶναι, ὅτι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει μόνον «κατὰ Χριστὸν» ζωή. Πρέπει νὰ μάθωμεν νὰ ζῶμεν ὡς χριστιανοί¹⁰. «Ἄτοπόν ἐστὶν Ἰησοῦν Χριστὸν λαλεῖν καὶ Ἰουδαῖζειν»¹¹. Ὁ Χριστιανισμὸς προσφέρει καινὴν τινα ἠθικότητα, ἥτις δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προσανατολιζῆται εἰς τὰς προηγουμένας Ἰουδαϊκάς.

Ὁ Ἰγνάτιος δὲν ἐδικαίωσε τὴν ἀρνήσιν ταύτην τοῦ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του διατηρηθέντος Ἰουδαϊσμοῦ βασισθεὶς εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Οὕτως ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Βαρνάβα, παραπέμπουσα ἐν μέρει εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰουδαϊκὸς νόμος καὶ οἱ θρησκευτικοὶ θεσμοί, ὡς ὁ ναός, ἡ περιτομή, αἱ θυσίαι, τὸ Σάββατον κλπ. δὲν δύνανται νὰ κατανοηθοῦν κατὰ γράμμα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔχουν σημασίαν διὰ τοὺς χριστιανούς¹². Ἀντιθέτως εἰς τὸν Ἰγνάτιον ἡ χρῆσις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι σπανία. Οὗτος καταλήγει εἰς τὴν ἀναίρεσιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ οὐχὶ διὰ τῆς ἐρμηνείας ἐπὶ μέρους παλαιοδιαθηκικῶν κειμένων. Τὰ ὀλίγα παλαιοδιαθηκικὰ χωρία, ἅτινα ἀπαντοῦν εἰς αὐτόν, δὲν πρέπει νὰ τὰ ἐκλάβωμεν ὡς αὐτοτελεῆ χρῆσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἡ ἐπανάληψις παλαιοδιαθηκικῶν λέξεων ἐρμηνεύει τὴν παραδοσιακὴν των χρῆσιν ἐν ὑπαρχούσῃ πρὸ τοῦ Ἰγνατίου ἐννοίᾳ, ἐν τῇ ὅποια καὶ τὰ χρησιμοποιεῖ ὁ Ἰγνάτιος. Γνωσταὶ σκέψεις π.χ. κεῖνται εἰς τὴν βᾶσιν τῆς ἀπαντώσεως πνευματικῆς ἐρμηνείας τῶν θεσμῶν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας.

8. Γαλ. 2,11-14 καὶ H. Lietzmann ἐν Handbuch zum Neuen Testament 10 (3 ἔκδ. 1932).

9. Μαγν. 8,1: «Εἰ γὰρ μέχρι νῦν κατὰ Ἰουδαϊσμόν ζῶμεν, ὁμολογοῦμεν χάριν μὴ εὐληφέναι».

10. Μαγν. 10,1.

11. Μαγν. 10,3.

12. Πρβλ. P. Meinhold, Geschichte und Exegese im Barnabasbrief, ἐν: 2 K G 59, 1940, σ. 255-303. P. Prigent, L'Épître de Barnabé et ses sources, Paris 1961.

13. Ἐφ. 15,3: «Πάντα οὖν ποιῶμεν ὡς αὐτοῦ ἐν ἡμῖν κατοικοῦντος, ἵνα ᾤμεν αὐτοῦ ναοὶ καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν Θεὸς ἡμῶν, ὅπερ καὶ ἔστιν». Πρβλ. 1 Κορ. 3,16 ἔξ. 6,19, Παύλου Ἐφ. 3,17.

Τοῦτο ἰσχύει διὰ τὴν σημασίαν τοῦ ναοῦ διὰ τοὺς χριστιανούς, ὅστις ναὸς θεωρεῖται ὡς ὁ ἀληθὴς οἶκος τοῦ Θεοῦ, διότι οὗτος φέρει τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῷ. Τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Χριστοῦ ὡς τῆς «καινῆς ζύμης» καὶ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχιερέως, ὅστις εἶναι ὑπέρτερος τῶν ἱερέων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διότι εἰς αὐτὸν ὑπάρχουν ἐμπεπιστευμένα τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἦτοι τὰ κρυπτά τοῦ Θεοῦ¹⁴. Εἰς τὴν σχέσιν ταύτην τοῦ «παναγίου» πρὸς τὰ «κρυπτά τοῦ Θεοῦ» δυνάμεθα νὰ δίδωμεν ἐρμηνείαν τινὰ τοῦ Ἰγνατίου. Γενικὴ θεώρησις τοῦ ἔργου τοῦ Ἰγνατίου δεικνύει, ὅτι οὗτος εἰς τὴν χρῆσιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς εἰς τὸν Χριστιανισμὸν εἰσελθούσης ἐρμηνείας Ἰουδαϊκῶν ἐθίμων δὲν εἶναι αὐτοτελής. Καὶ ὅμως εἰς τὴν ἐπιχειρηματολογίαν του ταύτην κατὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ δρᾷ τὸ ἱστορικοθεολογικὸν σχῆμα προφητείας καὶ πληρώσεως. Ὁ Ἰγνάτιος ἀπευθύνει τὸ σχῆμα τοῦτο εἰς τοὺς προφήτας καὶ καταλήγει οὕτως εἰς ἐρμηνείαν τῶν Ἰουδαϊκῶν προφητειῶν ἐν χριστιανικῇ ἐννοίᾳ. Ὁ Ἰουδαϊσμός βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἐπικαλεσθῇ τούτους, διότι οὗτοι πρέπει νὰ κατανοηθοῦν χριστιανικῶς.

Διὰ νὰ παραστήσῃ ὁ Ἰγνάτιος τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπέρβασιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ δημιουργεῖ πνευματικὴν τινὰ σχέσιν μεταξὺ τῶν παλαιοδιαθηκικῶν προφητῶν καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αὕτη δημιουργεῖται οὕτως, ὥστε νὰ προϋποτίθεται ἡ ἐνέργεια τῶν χριστιανικῶν σωτηριολογικῶν δωρεῶν διὰ τὴν παλαιοδιαθηκικὴν ἐποχὴν. Ἡ χάρις καὶ τὸ πνεῦμα Χριστοῦ δροῦν ἤδη πρὸ τῆς ἐμφανίσεως των εἰς τὸν Χριστιανισμὸν εἰς ἐξέχοντας ἄνδρας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Οὕτως ὁ Χριστὸς ἐξέλεξεν ἤδη πρὸ τῆς ἐπιγείου ἐλευσεώς του τοὺς μαθητάς του εἰς τὰ πρόσωπα τῶν προφητῶν. Οἱ προφῆται εἶναι «μαθηταὶ Χριστοῦ ἐν πνεύματι». Αἱ προφητεῖαι των ἀναφέρονται εἰς τὸν Χριστὸν, τὸν ὁποῖον ἀνέμενον ὡς τὸν διδάσκαλόν των. Οἱ προφῆται ὑπῆρξαν τὸ ἴδιον, ὅ,τι εἴμεθα ἡμεῖς σήμερον, ἢ ὅ,τι ὀφείλομεν νὰ γίνωμεν, ἦτοι «μαθηταὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ», τοῦ μόνου μας διδασκάλου. Ὁ Χριστὸς «ἐνεφύσησεν» εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν του. Διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ οἱ «πανάγιοι προφῆται» δὲν ἔζησαν Ἰουδαϊκῶς, ἀλλὰ κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν. Διὰ τοῦτο, οἱ ζῶντες ἐν τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ ὑπέφερον, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτο καὶ ἐδιώχθησαν. Ὁθεν καὶ ὁ Χριστὸς ἀνέστησεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ θανάτου¹⁵. Οἱ προφῆται καθίστανται οὕτω πρὸ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ χριστιανοί. Οὗτοι ἠδύναντο νὰ εἶναι χριστιανοί, διότι ὁ Χριστὸς ἐνεφύσησεν εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν του πρὸ τῆς ἐπιγείου δράσεώς του. Οὕτω πρέπει νὰ συμπεριλαμβάνωνται οἱ προφῆται εἰς τὸ εὐαγγέλιον τῆς κοινῆς ἡμῶν ἐλπίδος. Οὗτοι ἀνήκουν «εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ

14. Μαγν. 10,2: «Μεταβάλεσθε εἰς νέαν ζύμην, ὃ ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός». Φιλ. 9,1: «καλοὶ καὶ οἱ ἱερεῖς, κρεῖσσον δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, ὃ ἐπιστευμένους τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ὅς μόνους πεπίστευται τὰ κρυπτά τοῦ Θεοῦ». Πρβλ. Φιλαδ. 5,2.

15. Μαγν. 9,2 (Funk-Bihlmeyer).

16. Μαγν. 8,2 καὶ 9,2.

Ἰησοῦ Χριστοῦ», ὡς χαρακτηρίζει συχνάκις ὁ Ἰγνάτιος τὴν Ἐκκλησίαν. Οὗτοι ἐσώθησαν ἐν τῇ εἰς Χριστὸν πίστει των¹⁷. Ἡ ἰδία ἀξίωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ τοὺς προφήτας ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τοὺς πατριάρχας. Οἱ Ἰσαάκ, Ἀβραὰμ καὶ Ἰακώβ ἦλθον εἰς τὸν Πατέρα, ὡς οἱ προφῆται, οἱ ἀπόστολοι καὶ ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς «πύλης τοῦ πατρὸς», ἤτοι τοῦ ἀληθοῦς ἀρχιερέως, Χριστοῦ¹⁸.

Ἡ συνείδησις τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐκφράζεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀξίωσιν τῆς κατοχῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν ἱερῶν μορφῶν. Πᾶσαι αἱ μορφαὶ αὗται προεῖδον τὸν Χριστόν, πρὶν οὗτος ἔλθῃ. Ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν καὶ ἐγένοντο δι' αὐτοῦ μακάριαι. «Ὅθεν ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν ἀρχεται μὲ τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἀρχεται μὲ τοὺς προδρόμους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἀλλ' ἐάν, ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν σχέσιν των πρὸς τὸν Χριστόν, οἱ παλαιοὶ καὶ οἱ νέοι ἄγιοι, οἱ πατριάρχαι καὶ οἱ προφῆται, οἱ ἀπόστολοι καὶ ἡ Ἐκκλησία ἴστανται εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν, πρέπει ὁ Ἰγνάτιος ἔναντι τῶν κυρίων μορφῶν τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας νὰ κάμῃ περιορισμὸν τινα, τὸν ὁποῖον ἀπαιτεῖ ἡ συνείδησις τῆς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπελθούσης ὑπεροχῆς. Ἐκεῖνοι προεῖδον τὸν Χριστόν, ἀλλὰ δὲν ἐβίωσαν τὴν πραγματοποίησιν. Εἶδον τὰς ἀπαρχάς, ἀλλ' οὐχὶ τὴν πλήρωσιν. Οὕτω παρὰ τὰς εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ρίζας του, φέρει τὸ Εὐαγγέλιον ἱστορικῶς τί τὸ νέον, καταργοῦν τὸ παρελθόν. «Οἱ προφῆται κατήγγειλαν εἰς αὐτόν. τὸ δὲ εὐαγγέλιον ἀπάρτισμά ἐστιν ἀφθαρσίας»¹⁹. Εἰς τὴν διαμάχην πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν δημιουργεῖται ἡ διπλῆ ἀξίωσις τῆς ἱστορίας, ὡς τὴν ἐξέφρασεν ὁ Ἰγνάτιος εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἰουδαίων ἀντιπάλων του: Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ καινὴ καὶ ὁμοῦ παλαιὰ θρησκεία.

Ἐν συνεχείᾳ πρέπει νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς δύο ἱστορικοθεολογικὰς σημαντικὰς ἰδέας, αἵτινες ἐντάσσονται εἰς τὴν σειρὰν ταύτην τῶν σκέψεων. Πρόκειται κατὰ πρῶτον περὶ τῆς ἀντιλήψεως τῆς «εἰς Ἄδου καθόδου τοῦ Χριστοῦ», ὡς αὕτη ἐμφανίζεται ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀνάστασιν τῶν προφητῶν ἐκ νεκρῶν²⁰. Εἰς τὴν ἰδέαν τῆς καθόδου τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Ἄδην ὑπάρχει ὁ μῦθος τοῦ αἰωνίου Λυτρωτοῦ, ὅστις ἐκπληροῖ ἐπίσης εἰς τὸ βασιλείον τῶν νεκρῶν τὸ ἀπολυτρωτικὸν του ἔργον²¹. Τὸ θέμα τοῦτο ὁμοῦ εἰς τὸν Ἰγνάτιον, ὡς καὶ εἰς τὴν πρῶτον χριστιανικὴν φιλολογίαν, ἀπομυθοποιεῖται καὶ μετα-

17. Φιλαδ. 5,2.

18. Φιλαδ. 9,1.

19. Φιλαδ. 9,2.

20. Μαγν. 9,2: «καὶ διὰ τοῦτο, ὃν δικαίως ἀνέμενον, παρὼν ἤγειρεν αὐτοὺς ἐκ νεκρῶν». Φιλαδ. 5,2.

21. Πρβλ. W. Bauer, Das Leben Jesu im Zeitalter der neutestamentlichen Apokryphen, Tübingen 1909, σ. 246 ἐξ.

πλάσσειται. Ἐν προκειμένῳ ἡ κάθοδος τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Ἄδην ἀποκτᾶ τὴν ἔννοιαν, ὅτι δι' αὐτῆς οἱ πάλαι ποτὲ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες εὐσεβεῖς τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας λυτροῦνται τοῦ θανάτου. Ἡ ἔννοια αὕτη παρουσιάζεται ὁμοῦ μετὰ τῆς ἱστορικῆς ἔννοιας τῶν «χριστιανῶν πρὸ Χριστοῦ», ὅτινες εἶναι οἱ πατριάρχαι καὶ οἱ προφῆται. Οὗτοι πρέπει νὰ σωθοῦν διὰ τοῦ Χριστοῦ, διότι μόνον δι' Αὐτοῦ δύναται τις νὰ γίνῃ μέτοχος τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ἡ προέκτασις τῆς ἱστορικῆς ἀξιώσεως ἐπὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ ἡ διαπίστωσις, ὅτι αἱ ἐξέχουσαι μορφαὶ αὐτοῦ ὑπῆρξαν χριστιανοί, καθιστᾶ ἀναγκαίαν τὴν ἀντίληψιν τῆς εἰς Ἄδου καθόδου τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν εὐσεβῶν τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς. Αὕτη ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικοθεολογικὸν ἀντίστοιχον πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν καὶ Χριστιανισμὸν εἰς ἐνιαίως καθορωμένην ἱστορίαν.

Ἡ ἐρμηνεία, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Μαρκίων εἰς τὴν εἰς Ἄδου κάθοδον, ὅτι δηλαδὴ τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Ἄδην δὲν ἴσχυε διὰ τοὺς εὐσεβεῖς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἔθνηκούς, σχετίζεται μὲ τὰς ἱστορικός του ἀντιλήψεις καὶ πρέπει νὰ κατανοηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὡς ἡ συνειδητὴ μεταποίησις τῆς ἀντιλήψεως περὶ τῆς εἰς Ἄδου καθόδου τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐμφανίζεται παρ' Ἰγνατίῳ. Τὸ ἐν λόγῳ θέμα, ἀδιάφορον ποία πρέπει νὰ εἶναι ἡ θρησκευολογικὴ του καταγωγὴ, ἐφαρμοζόμενον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ μεταποιεῖται εἰς τὴν τελευταίαν ἱστορικὴν πράξιν τῆς αἰῶνις τοῦ Ἰησοῦ, ἥτις λαμβάνει ἐκάστοτε διάφορον περιεχόμενον ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν περὶ ἱστορίας ἀντίληψιν. Τοῦτο ἐμφανίζεται πρωτίστως ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὰς θεολογικὰς ἰδέας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν σχέσιν Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰουδαϊσμοῦ²³.

Ἐτέρα σημαντικὴ ἰδέα, ἥτις ἐξυπονοεῖται εἰς τὸν Ἰγνατίον εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ σχήματος προφητείας καὶ πληρώσεως εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν, ἐνυπάρχει εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰ ὀπίσω, ἥτοι εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐνθα αὕτη ἐνυπάρχει ὑπολανθάνουσα εἰς τοὺς πατριάρχας καὶ τοὺς προφῆτας. Πάντες οὗτοι ὑπῆρχον, ὡς παρατηρεῖ ὁ Ἰγνατίος, «ἐν τῇ ἐνότητι Ἰησοῦ Χριστοῦ» καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἔκφρασις μὲ τὴν ὁποίαν οὗτος περιγράφει τὴν Ἐκκλησίαν²⁴. Ἐν ἀρχῇ ἐμφανίζεται εἰς τὸν Ἰγνατίον ἐκεῖνη ἡ ἱστορικῶς σημαντικὴ ἰδέα τῆς πρὸ τῆς κυρίας εἰσόδου τῆς εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἤδη εἰς τὸ Ἰουδαϊκὸν παρελθὸν ὑπαρχούσης Ἐκκλησίας, — ἀντίληψις, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων αἱ περαιτέρω σκέψεις

22. Πρβλ. H. Windisch εἰς τὸ 1 Πέτρ. 3,19 ἐξ. Ἐν: Handbuch zum Neuen Testament 15 (1930) σ. 71 ἐξ. Ἡδη ἐνταῦθα κηρύσσεται εἰς τὰ ἀπειθῆ πνεύματα ὁ εἰς αὐτὰ καταλθὼν Χριστός. Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Μαρκίωνος ἐρμηνείαν τῆς καθόδου εἰς Ἄδου πρβλ. Εἰρη., adv. haer. I 27, 3. καὶ Ἐπιφαν., haer. XLII, 4.

23. Πρβλ. Πράξ. 2,27. Ρωμ. 10,7. Ἐφ. 4,9 καὶ Ἀποκ. 1,18.

24. Φιλαδ. 5,2 καὶ 9,1.

τῆς πνευματικῆς θεωρήσεως τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας, ὡς καὶ ἐπίσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς.

Μετὰ τῆς ἐπὶ τοῦ σχήματος προφητείας καὶ πληρώσεως ἐποικοδομηθείσης ἱστορικῆς εἰκόνας εἶναι ἀποφασιστικὰ τὰ προβλήματα τῆς ἐρμηνείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Διὰ τὸν Ἰγνάτιον ἡ Παλαιὰ Διαθήκη δύναται μόνον ἐν χριστιανικῇ ἐννοίᾳ νὰ κατανοηθῆ ὀρθῶς. Ἀναμνησκόμεθα, ὅτι ἡ σύγκρουσις μετὰ τῶν Ἰουδαϊζόντων τῆς Φιλαδελφείας ὠδήγησεν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, διότι οἱ ἀντίπαλοι ἐμφανίζουν τὸν Ἰουδαϊσμόν των «ἐν μορφῇ ἐρμηνείας». Περαιτέρω ἐν τῷ μετὰ τοῦ Ἰγνατίου διαλόγῳ ἔθεσαν οὗτοι τὸ ἐρώτημα, κατὰ πόσον τὸ περιεχόμενον τοῦ Εὐαγγελίου θεμελιούται «εἰς τὰς παλαιὰς διδασκαλίας»²⁵. Οὗτοι ἀπαιτοῦν δηλονότι ἀπὸ τὸν Ἰγνάτιον τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῆς Γραφῆς, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ὀφείλει νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν θεμελίωσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ὁ Ἰγνάτιος καὶ οἱ ἀντίπαλοι του δὲν συνεννόηθησαν βεβαίως, διότι οὗτοι (οἱ ἀντίπαλοι) ἀναγινώσκουν τὴν Γραφὴν ὑπὸ Ἰουδαϊκὸν πρῖσμα καὶ τὴν θεωροῦν ὡς ἱστορικὸν κείμενον. Ὁ Ἰγνάτιος ἀντιθέτως προϋποθέτει, ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ἐν χριστιανικῇ ἐννοίᾳ, διότι εἶναι γεγραμμένη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος τοῦ Χριστοῦ. Τὸ πρωταρχικὸν λοιπὸν διὰ τὸν Ἰγνάτιον δὲν εἶναι τὸ ἅγιον κείμενον, ἀλλὰ τὰ χριστιανικὰ σωτηριολογικὰ γεγονότα, ἅτινα διὰ πνεύματος καὶ χάριτος ἀπεκαλύφθησαν εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Οὕτως ἡ ἐρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐν χριστιανικῇ ἐννοίᾳ ἐρεῖδεται ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν σωτηριολογικῶν ἀληθειῶν. Ὁ Ἰγνάτιος διατυπώνει σαφῶς τὰς προϋποθέσεις του: «ἐμοὶ δὲ ἀρχεῖά ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός, τὰ ἄθικτα ἀρχεῖα ὁ σταυρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ θάνατος καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ»²⁶. Οὕτω γίνεται σαφές, πῶς ἡ ἐρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συσχετίζεται μετὰ τῆς ἔναντι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀναπτυχθείσης ἱστορικῆς ἀξιώσεως.

Τὸ πρακτικὸν πρόβλημα περὶ τῆς ἰσχύος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ νόμου ἐντὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀποκαθίσταται εἰς τὸν Ἰγνάτιον διὰ τῆς διαπιστώσεως τῶν καινῶν ἀρχῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ ὑπέρβασις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὡς θρησκείας, διότι οὗτος προσφέρει τὴν ἀπόλυτον πραγματοποίησιν τῶν εἰς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ὑπαρχουσῶν διδασκαλιῶν. Διὰ τοῦτο ὁ χριστιανὸς δὲν δύναται νὰ ζῆ συμφώνως πρὸς τοὺς καταργηθέντας Ἰουδαϊκοὺς τύπους, διότι τότε θὰ ὠμολόγῃ ὅτι δὲν ἔλαβε τὴν χάριν²⁷. Ἐν τοῖς λοιποῖς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐρμηνεύωνται οἱ τύποι οὗτοι ἐν τῇ σαρκικῇ

25. Φιλαδ. 8,2.

26. Φιλαδ. 8,2.

27. Μαγν. 8,1.

καὶ ἐξωτερικῇ ἐννοίᾳ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, δηλαδὴ ὅτι οἱ δημιουργοὶ τῶν ὑπῆρξαν «μαθηταὶ Χριστοῦ ἐν πνεύματι» καὶ ἔγραψαν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν Χριστόν. Ἡ λύσις τῶν πρακτικῶν προβλημάτων προκύπτει ἐξ αὐτῆς τῆς συνολικῆς θεωρήσεως Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ. Τὴν αἰτιολογίαν, ὅτι μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἄτοπον τὸ Ἰουδαῖζειν, παρέχει ὁ Ἰγνάτιος μὲ τὴν κλασσικὴν πρότασιν, ἣτις συνοψίζει τὰς ἱστορικοθεολογικὰς αὐτὰς σκέψεις: «ὁ γὰρ Χριστιανισμὸς οὐκ εἰς Ἰουδαῖσμον ἐπίστευσεν, ἀλλ' Ἰουδαῖσμός εἰς Χριστιανισμὸν»²⁸. Ὁ Ἰουδαῖσμός εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν ἀντιτίθεται πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν. Ἀποτελεῖ τὴν προῖστορίαν αὐτοῦ καὶ πιστεύει εἰς τὴν μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπελθοῦσαν πλήρωσιν.

Ἐκτὸς αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς ἀξιώσεως ἡ ὁποία ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἰουδαῖσμον ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ἰγνάτιον εἰς καινὸς ἱστορικὸς Universalismus, ὅστις ἀναγνωρίζει ὡς προβαθμίδας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκεῖνας, εἰς τὰς ὁποίας ὑφίσταται πίστις εἰς Θεόν. Εἰς τὴν ἀνωτέρω πρότασιν παρατηρεῖ προσέτι ὁ Ἰγνάτιος, ὅτι εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἀνήκει «πᾶσα γλῶσσα πιστεύουσα εἰς Θεόν»²⁹. Ἡ χάρις, ἣτις ἐκάλεσε τοὺς μαθητὰς τῆς ἐντὸς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἀντικαθίσταται ἐνταῦθα διὰ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, ἣτις — ἐκεῖ ἔνθα ὑπάρχει — προετοιμάζει τὸν ἄνθρωπον διὰ τὸν Χριστιανισμὸν. Μὲ αὐτὰς τὰς σκέψεις θεμελιούται ἡ καθολικότης τῆς προῖστορίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐνταῦθα ἐμφανίζεται ἐν σπέρματι ἡ θεολογία τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰουστίνου, ἣτις μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἰδέας τοῦ σπερματικοῦ λόγου ἀναπτύσσει τὸν ἱστορικὸν Universalismus³⁰.

Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποτιμῆσωμεν τὴν σημασίαν πασῶν τούτων τῶν ἰδεῶν εἰς τὸν Ἰγνάτιον, διότι αὐταὶ δὲν ἀποτελοῦν τὴν μόνην προσφορὰν του. Εἰς αὐτὰς διαβλέπομεν τὴν ἰσχυράν του θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν, διὰ τῆς ὁποίας διακρίνεται οὗτος βασικῶς τῶν γνωστικῶν, οἵτινες δὲν γνωρίζουν ἱστορικὴν εἰκόνα, ὅτι ἡ χριστιανικὴ συνείδησις ζῆ, τῇ δυνάμει δὲ τούτων ὁ πρῶτος Χριστιανισμὸς ἀφῆρσε τὰς ἁγίας Γραφὰς ἀπὸ τὸν Ἰουδαῖσμον καὶ τὰς κατέστησεν ἰδικὰ του ἱερά κείμενα.

Εἰς τὸν Ἰγνάτιον εὐρίσκομεν σαφῆ χαρακτηρισμὸν τῶν τὴν συνείδησιν ταύτην φερουσῶν ἰδεῶν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀναφερθῶμεν εἰς τὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ ἐνὸς Θεοῦ, ὅστις εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης εἶναι εἷς καὶ ὁ αὐτός. Οὕτως ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ἀντίληψις φέρει ἐκ τῶν προτέρων ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα. Ὁ Ἰγνάτιος τονίζει, ὅτι οἱ προφῆται ὡς πνευ-

28. Μαγν. 10,3.

29. Μαγν. 10,3.

30. Πρβλ. B. Seeberg, Die Geschichtstheologie Justins der Märtyres, ἐν ZKG 58 (1939) σ. 1 ἐξ. καὶ Carl Andresen, Logos und Nomos, Berlin 1955, σ. 312 ἐξ.

ματικοὶ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ διωχθέντες ὡς καὶ ἐκεῖνος, ἠθέλησαν νὰ πείσουν τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι εἷς Θεός ἐστιν³¹. Ἐπειδὴ ὑπάρχει εἷς Θεός, ὅστις δρᾷ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαγγελίας, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς πληρώσεως, πρέπει ἢ διὰ τοῦ Χριστοῦ πραγματοποιηθεῖσα ἀποκάλυψις, ἀκριβῶς, διότι προητοιμάσθη ἱστορικῶς, νὰ κατανοηθῆ καὶ οὐχὶ νὰ ἀπορριφθῆ.

Ὡσαύτως πρέπει νὰ προσέξωμεν τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἐνεργείας τῆς χάριτος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Χριστοῦ ἤδη εἰς τὸ παρελθόν. Ἡ ἀντίληψις αὕτη δίδει τὴν δυνατότητα εἰς τὸν δημιουργούμενον Χριστιανισμόν νὰ προσορμισθῆ εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν καὶ νὰ ἀπαιτήσῃ δι' ἑαυτὸν τὰς εἰς αὐτὸν ἐξεχούσας μορφάς. Μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἀντιλήψεως ταύτης μαρτυρεῖται ἢ εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν θεμελιωθεῖσα προϊστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ. Αὕτη καθιστᾷ δυνατόν τὸν Χριστιανισμόν νὰ ἀπωθήσῃ τὸν Ἰουδαϊσμόν, ὡς καὶ νὰ τοῦ ὑποδείξῃ τὴν πλάνην του εἰς τὸ θέμα τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Οὗτος ἐξεδίωξεν τοὺς προφήτας, ὡς ἀκριβῶς καὶ τὸν Χριστόν, διότι δὲν ἀνεγνώρισε τὸ κοινὸν εἰς αὐτοὺς ἐνεργοῦν πνεῦμα.

Οὕτως ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ἰγνάτιον χαρακτηριστικὴ διατύπωσις τῶν τὴν ἱστορίαν δημιουργουσῶν ἰδεῶν, δυνάμει τῶν ὁποίων ὁ Χριστιανισμὸς ἀφομοιώνει τὸν Ἰουδαϊσμόν, ὅστις συγχρόνως ἔχει ἀπωθηθῆ ὑπ' αὐτοῦ. «Προφητεία καὶ πλήρωσις» εἶναι αἱ ἱστορικοθεολογικαὶ ἔννοιαι, διὰ τῶν ὁποίων ἐκφράζονται αἱ ἰδέαι αὐταὶ ἔναντι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Περαιτέρω παρατηροῦμεν εἰς τὸν Ἰγνάτιον, πῶς ἢ πρωτίστως εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν περιοριζομένη ἱστορικὴ συνείδησις διευρύνεται εἰς παγκόσμιον ἱστορικὴν ἀξίωσιν μὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸν ἑλληνιστικὸν κόσμον. Ὁ Universalismus αὐτὸς βασιζεται εἰς νέας ἱστορικῶς καρποφόρους ἰδέας, αἵτινες κατόπιν ἀξιοποιοῦνται ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου εἰς εὐρυτέραν κλίμακα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ ἑλληνορωμαϊκὴν ἱστορίαν.

Ὁ Ἰουστίνος ἀξιολογεῖ βεβαίως κατὰ λογικὸν τρόπον αὐτὰς τὰς ἰδέας, διότι εἰς τὴν θέσιν τοῦ πρὸ Χριστοῦ δρώντος πνεύματος ἢ τῆς χάριτος, ὡς διδάσκει ὁ Ἰγνάτιος, ἐνεφανίσθη ὁ Λόγος, ὅστις ἐνυπάρχει ὡς σπέρμα τοῦ Θείου Λόγου ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι. Οὕτως ὁ Λόγος ἔδρα πρὸ τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς Ἰουδαίους καὶ Ἐθνικούς, ἕως ὅτου ἐνεφανίσθη πλήρως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν τῶν ἰδεῶν διηύρυνεν ὁ Ἰουστίνος τὴν προϊστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴν ἀπηλευθέρωσεν ἀπὸ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ καὶ διεσάφησε τὰς παρὰ τοῖς Ἐθνικοῖς εἰς τὸν Χριστιανισμόν ὁδηγούσας διδασκαλίαις. Οὕτως εἰς τὸν παγκόσμιον Χριστιανισμόν παρέχεται ἢ παγκόσμιος ἱστορικὴ βάση, ἥτινα ἐκθέτει ὁ Ἰουστίνος λεπτομερῶς ἐπὶ τῇ

31. Μαγν. 8,2.

32. Πρβλ. B. Seebery, Die Geschichtstheologie Justins des Märtyres, ἐν ZKG 58, 1939, σ. 1-81, σ. 75 ἐξ.

βάσει τῆς ἐνεργείας τοῦ Λόγου εἰς τοὺς Ἰουδαίους, "Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους. Ἡ θεολογία τῆς ἱστορίας παρὰ τῷ Ἰουστίνῳ προσφέρεται μὲν ὡς ἀπολογία, ἦτοι ἐν τῇ μορφῇ τῆς «ἀπολογίας», παρὰ ταῦτα ὁμοίως ὁ χαρακτήρ οὗτος ἐνυπάρχει εἰς τὸ βάθος αὐτῆς, ὡς ἀκριβῶς εἶδομεν καὶ εἰς τὸν Ἰγνάτιον. Ὁ Ἰουστίνος χρησιμοποιοῖ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἐν πολιτικῇ ἐννοίᾳ.

Τελευταία ἐπέκτασις αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως, συγχρόνως δὲ ἡ μηχανοποίησις τῶν ἀρχικῶς μετὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ πνευματικῶς ἢ λογικῶς κατανοουμένου πνεύματος συνδεδεμένων ἰδεῶν, εὐρίσκεται εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Τερτυλλιανοῦ, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐκ φύσεως προσορμίζεται εἰς τὸν Χριστιανισμόν: *Anima naturaliter cristiana*³³. Ἐνταῦθα ἐμφυτεύεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ὁ πόθος τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς ἡ ἐκ φύσεως βασικὴ αὐτῆς ἀρχή. Ἡ ἀξιῶσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος προσφέρει τὴν πλήρωσιν τοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ φύσεως ἐνυπάρχοντος πόθου διὰ τὸν Χριστόν. Ὅχι πλέον μόνον οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλ' ἕκαστος ἀνθρώπος ἀναμένει ἐπὶ τῇ βᾶσει τοῦ ἐκ φύσεως προσανατολισμοῦ τοῦ διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπελθοῦσαν τελείωσιν. Τὸ ἐν διαμάχῃ μετὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ δημιουργηθὲν σχῆμα προφητείας καὶ πληρώσεως μετατρέπεται μὲ αὐτὴν τὴν παγκόσμιον προοπτικὴν εἰς πρόβλημα φύσεως καὶ χάριτος.

Ἐνιαία εἰκὼν τοῦ χριστιανικοῦ παρελθόντος δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ἰγνάτιον. Ἡ πρωταρχικὴ ὁμοίως χριστιανικὴ ἐσχατολογικὴ συνείδησις, ἥτις θέτει φραγμὸν εἰς τὸ παρελθόν στροφή, εἶναι ἀκόμη ζωηρά³⁴. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἡ περιγραφή τῆς πρώτης ἐποχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀμβλύνει τὸν ἐσχατολογικὸν ἐνθουσιασμόν, ἦτοι μετατρέπει αὐτὰς εἰς διδασκαλίαν περὶ ἀποκαταστάσεως³⁵. Ἐπὶ πλέον αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων δεικνύουν, πόσον ἰσχυρὰ ὑπῆρξεν ἡ ἀνάγκη πρὸς τὴν ὁποίαν ἀνταπεκρίθη ὁ συγγραφεὺς τῶν Πράξεων διὰ τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ σχεδίου νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ χριστιανικὴ πρώτη ἐποχὴ, ὡς ἰδανικὸν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς αὐταρκείας τῆς ἐκάστοτε ἐποχῆς. Καὶ ὁ Ἰγνάτιος ἀξιολογεῖ ἐπίσης τὴν πρώτην χριστιανικὴν ἐποχὴν ἐν αὐτῇ τῇ ἐννοίᾳ. Συγχρόνως μεταθέτει οὗτος τὰ ἰδανικὰ τῆς ἰδικῆς τοῦ ἐποχῆς εἰς τὸ παρελθόν, διὰ νὰ τὰ περιβάλῃ μὲ τὴν αὐθεντιαν τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς καὶ νὰ παρουσιάσῃ οὕτω τὴν ὑποχρεωτικότητά των διὰ τὸ παρόν. Τοῦτο δεικνύει ἡ κρίσις του περὶ τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου, ὡς καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων.

33. Τερτυλλιανῶ, *Apologeticum* 17, 4-6 (Comp. Christ. σ. L. § I, 1117).

34. Ἐφ. 11,1: «ἔσχατοι καιροί...»

35. Πρβλ. R. Morgenthaler, *Die lukanische Geschichtsschreibung als Zeugnis*, 2 Μέρη Zürich 1949. — H. Flen der, *Heil und Geschichte in der Theologie des Lukas*, München 1965.

36. H. Conzelmann, *Die Mitte oder Zeit. Studien zur Theologie des Lukas*, 5. έκδ. Tübingen 1960.

Αἱ πραγματικαὶ ἀντιθέσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἀνδροῦται ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ, δὲν ὑπάρχουν εἰς τὸν Ἰγνάτιον, ἀκόμη καὶ ἐν σπέρματι. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς Ρωμαίους τοποθετεῖ ὁ Ἰγνάτιος τὸν Πέτρον καὶ Παῦλον, ἀμφότεροι εἶναι ἀπόστολοι, εἰς τὴν αὐτὴν βαθμίδα. Ἀμφότεροι ἔχουν ἰδίαν ἀποστολὴν³⁷. Ὁ Παῦλος τίθεται ὀπισθεν τοῦ παλαιοῦ του ἀντιπάλου Πέτρου. Μετὰ δύο γενεὰς ἐξεπληρώθη ἡ ἐπιθυμία του, ἦτοι νὰ τοποθετηθῇ πλησίον τῶν «στύλων» τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Βεβαίως ἐπιφυλάσσεται εἰς αὐτὸν πάντοτε ἡ δευτέρα θέσις, διότι τὸ πρωτεῖον τοῦ Πέτρου βασιζέται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι οὗτος πρῶτος ἐώρακε τὸν Ἀναστάνα³⁸. Ὁ Ἰγνάτιος ἡμῶς ἐκφράζει μὲ αὐτὴν τὴν ἐξίσωσιν τὴν μεγάλην του ἐκτίμησιν διὰ τὸν Παῦλον, ἥτις ὡς τοιαύτη, ἂν καὶ ἔχει ἄλλα κίνητρα, εἶναι χαρακτηριστικὴ τόσο διὰ τὸν Μαρκιῶνα, ὅσον καὶ διὰ τοὺς γνωστικούς. Ὁ Παῦλος ἐδίδαξε τὴν ὁδὸν τῆς μετοχῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ, διότι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ζωὴ σημαίνει θάνατον καὶ θάνατος σημαίνει ζωὴ³⁹.

Ὁ Ἰγνάτιος ἀναφέρεται εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου, διότι οὗτοι εἶναι «ἐλεύθεροι», ἐνῶ αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ἤδη δεδεμένος καὶ θὰ ἀναστηθῇ ὡς «ἐλεύθερος» ἐν Χριστῷ μετὰ τὸ μαρτύριόν του⁴⁰. Ὡς ἡ ἐξίσωσις τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου ἔχει ρωμαϊκὴν καταγωγὴν, οὕτω καὶ ἡ μνεῖα τοῦ μαρτυρίου των ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου ἐκφράζει ρωμαϊκὴν παράδοσιν. Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Ἰγνάτιος γνωρίζει τὴν πρώτην ἐπιστολὴν Κλήμεντος⁴¹. Ὡσαύτως ἰδέαι τῆς πρώτης Κλήμεντος παρουσιάζονται, ὅσον ἀφορᾷ τὸν Πέτρον καὶ Παῦλον ὡς «καθοδηγητάς», οἵτινες παρέδωσαν τὰς ὁδηγίας των εἰς τὴν Ἐκκλησίαν⁴².

Οἱ ἀπόστολοι ἐμφανίζονται εἰς τὸν Ἰγνάτιον ὡς ἐνότης, ὡς «συμβούλιον», ἦτοι ὡς «ἀποστολικὸς σύνδεσμος». Οὗτοι παριστοῦν καθ' ὑποδειγματικὸν τρόπον τὴν εὐσεβῆ ὑποταγὴν ὑπὸ τὸν Πατέρα, τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Πνεῦμα. Οὗτοι ἐξεῦρον τὰς ὀρθὰς «ἐντολάς», αἵτινες πρέπει νὰ τηρηθοῦν⁴³. Εἰς τὰς μαρτυρίας αὐτὰς ἐπιδροῦν αἱ ἀπόψεις τῆς πρώτης Κλήμεντος περὶ τῶν ἀποστόλων. Ἐνῶ ἡμῶς ἡ πρώτη Κλήμεντος ἀναφέρει τὴν κανονιστικὴν δραστηριότητα τῶν ἀποστόλων εἰς τὴν ἐκλογὴν ἐπισκόπων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν, παρὰ ταῦτα ὁ Ἰγνάτιος δὲν καθορίζει τὸν σκοπὸν τῶν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων διδομένων διατάξεων.

Εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορίας τῆς πρώτης Κλήμεντος οἱ ἀπόστολοι

37. Ἐφ. 4,3.

38. Πρβλ. τὴν πρὸ τοῦ Παύλου ἀντίληψιν αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἐν 1 Κορ. 15,5.

39. Ἐφ. 12,2. Ρωμ. 4,3.

40. Ἐφ. 4,3.

41. Ρωμ. 3,1: «ἄλλους ἐδιδάξατε».

42. Ρωμ. 4,3: «οὐχ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος διατάσσομαι ὑμῖν, ἐκεῖνοι ἀπόστολοι».

43. Μαγν. 6,1.

κατέχουν σοβαράν θέσιν, δι' αὐτῶν δὲ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἐμφανίζεται ὡς ἀποστολικὸς θεσμὸς καὶ οὕτως ὡς παλαιὰ παράδοσις⁴⁴. Ὁ Ἰγνάτιος ἀντιθέτως ὑποστηρίζει, ὅτι τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα εἶναι θεσμὸς θεμελιωθεὶς εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἀποστόλων καὶ ὅτι ἀπαιτεῖται ὑποταγὴ εἰς τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς κανονικοὺς αὐτῶν διαδόχους ἐν ὀνόματι τῆς ἀποστολικῆς αὐθεντίας καὶ οὐχὶ πρὸς θεμελίωσιν μοναρχικοῦ «ἐπισκοπάτου». Ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν πρῶτην Κλήμεντος ὁ Ἰγνάτιος δὲν προσφέρει ἱστορικονομικῶς θεμελιωθεῖσαν ἀπόδειξιν τοῦ «ἐπισκοπάτου». Εἰς αὐτὴν ὑπάρχουν προσέτι ἱστορικομυθικαὶ ἀπόψεις, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος δικαίῳ τὴν ὑποταγὴν εἰς τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὴν ὑπαρξὶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωμάτων. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου γίνεται μόνιμος ἢ ἰδεαλιστικῶς ἐρμηνευθεῖσα πρώτη χριστιανικὴ ἐποχὴ μετὰ τῶν ἀρμονικῶς ἐν αὐτῇ διαβιούντων καὶ καθοδηγούντων ἀποστόλων⁴⁵.

Τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ καθορᾶται ἡ σχέσις τοῦ Ἰγνατίου πρὸς τοὺς Γνωστικοὺς ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους, μαρτυροῦν αἱ ἐν τῇ διαμάχῃ μὲ τοὺς Ἰουδαϊζόντας ἀναπτυχθεῖσαι ἱστορικοθεολογικαὶ σκέψεις καὶ ἡ διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸ μοναρχικὸν ἐπισκοπᾶτον χρησιμοποιοηθεῖσα εἰκὼν τοῦ χριστιανικοῦ παρελθόντος, ἡ ὁποία κυρίως τονίζει τὴν δρᾶσιν τῶν ἀποστόλων, τὴν ἐν συνόλῳ δύναμιν τῶν ἱστορικοθεολογικῶν του θεωριῶν, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος διακρίνεται βασικῶς τῆς Γνώσεως, παρὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀποδοχὴν τινων γνωστικῶν ἰδεῶν.

44. Πρβλ. P. Meinhold, *Geschehen und Deutung im 1. Klemensbrief*, ἐν: ZKG 48, 1939, 82-129.

45. Πρβλ. 1 Κλημ. 42, 1-5.44, 2. 3. Τρῶλλ. 2,1. 3,1. Σμυρν. 9,1. Πολυκ. 6,1 Ἐφ. 6,1.